

Milan Sýkora: Hradby doby husitské. Praha (Most) 2013.
Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Ústav pro archeologii
Vedoucí práce: Prof. PhDr. Jan Klápště, CSc.

Posudek magisterské diplomové práce

Mimořádně rozsáhlá a faktograficky cenná práce (309 s. textu, 114 s. obr. příloh) se zabývá velmi širokým spektrem hradních (či spíše opevněných) sídel, reakcemi na válečná ohrožení a proměnami, kterými v důsledku toho prošly. Z toho však vyplyne, že krom lokalit jmenovitě predestinovaných zadáním se dosti podrobně obírá dlouhou řadou dalších a snad proto se soustřeďuje především na jejich konstrukčně odlišné fortifikace chránící hrad před účinky rozmáhající se dělostřelby a naopak umožňující její využití k obraně. Hloubku nezpochybnitelného poznání rozvrhu (z titulu minima realizovaných archeologických výzkumů) proto nahrazuje hypotézami, byť pravděpodobnými a odůvodňovanými nesporně kvalitními povrchovými průzkumy a zaměřeními. Chronologie vývoje tak někdy zůstává sporná, i když se často opírá o povedené analýzy historických relací, což mezi archeology zcela obvyklou pracovní metodou nebývá. Ale cesta do historické sféry přináší komplikace, třeba Jindřich z Plavna pocházel z Voigtlandu (Plauen) a v Čechách jen měl nějaké statky, k Donínům (von Dohna) bylo možno využít J. Vondráčkovou (Úst. sb. hist. 2003/1), u Fictumů bývá dobré uvést i Vitzthum, jinak hrozí čtení s k (Fiktum).

Podrobně doložená raná historie hradů starších než vytyčené husitské (a pohusitské) období, popis celého komplexu Malborku, stejně jako obsáhlé doslovné sekvence v latině - němčině (s následným překladem), se však jeví jako nadbytečné. Text tím, a rovněž někdy nadměrně podrobnými, v interpretacích občas zdvojenými popisy (zejména u významem okrajových lokalit) a zdoluhavým vysvětlováním funkcí hradu, bobtná a pak se projeví nedostatek místa pro plánovaná srovnávání. Ku příkladu velmi důležité sousední Rakousy jsou pojednány minimálně a chybí i konfrontace s českými hradby doby Lucemburků (nepočítaje Zikmunda). Mimo případ fundamentálních lokalit absentuje také zdůrazňovaná větší pozornost architektuře. Asi proto není konstatován vysoký podíl obytných věží a věžovitých paláců (tedy často donjonové, příp. palácové dispozice). Z moravských hradů jsou v diplomové práci pojednána hlavně „vylepšení“ obrany starších objektů. Ze soudobých novostaveb je dotčena jediná Čepička, ač se nabízela Svitávka, Nový hrad (u Adamova), Hranice (archeologicky zkoumané), Nový Světlov, Brtnice, Vyškov, Moravská Třebová, husitské Jevišovice (se zadním palácem tvaru jako Oltářík) ad. Možná i proto, že diplomant nevyužil velké katalogy výstav Od gotiky k renesanci (Brno, Olomouc, Opava 1999).

Podobně je tomu na Slovensku a v údolí řeky Slané, kde přednost dostaly bratřické pevnůstky (proto v pramenech figurují jako fortalium či castellum). Přiblížení jejich průzkumů je sice pro naše badatele velmi zajímavé, ale vyžaduje publikační formu. Progresivní se jeví jen hrady Sajónémeti a Pata, pevnůstkou byly třeba zaniklý objekt v Drienčanech a zřejmě i v Moldavě (která nebyla městem!). Jinak bratřící využívali existující hrady, jichž se autor víceméně jen dotknul (mj. městské hrady - opevněné kostely báňských měst) a unikl mu hrad v Kežmarku. Také v této sféře pominul hodnotitelnou architekturu, kterou většina bratřiky zřízených a některých jimi obsazených lokalit ostatně postrádá (Barca, Haligovce, nejasný Gemer, Nižný Tvarožec, Zelená hora, nemoderní Jasov). Důležitá byla Richnava (nikoli Rychnava, správně se píše též Vígľaš), oblouk jejíhož opevnění širokým valem a příkopy - vnitřní se zděnou kontreskarpou, se dá spojit s bratřiky. V případě Spišského hradu není možno pominout (i když někdy s pochybnostmi) nejnovější publikace výzkumů M. Janovské. Konec bratřiků je svázán s táborem, nikoli pevností u V. Kostol'an.

Kapitoly 13.5 a 13.6 - Srovnání se středo- a západoevropským vývojem - jsou žel více přehledem výsledků tamějšího bádání, na omezeném prostoru pochopitelně zjednodušeným a nepůvodním. Navíc se diplomant pustil do jemu jen zhruba známé sféry fortifikací na přechodu mezi středověkem a novověkem a nejenže sotva pronikl do zahraniční oborové literatury, ale neznal ani u nás publikované práce (Plaček /3/, Chupík /2/). Proto může uvažovat o inspiračních vzorech ke zkvalitnění obytné složky, které se údajně šířily z dodekanéského johanitského státu. Tomu, že tento přerod je náročným a širokým tématem, nasvědčuje doktorandská práce na toto téma od naposled jmenované osoby, jejímž přísným oponentem byl i prof. Durdík. K obeznámení s úseky vývoje ve Francii a Británii si dovoluji ironizovat, že existují i hrady v severní Africe, muslimské Sýrii, Chorézmu a bůhví, kde ještě.

Místy se objevují neobratné formulace (dosavadní autoři – s. 21, strážní role - s. 22, symbolickou úlohou – být symbolem není funkcí stavby, s tím opatrně i v době mentalit, demonstrací, reprezentací, rituálů apod.– s. 22, trojboký bastion /?/ – s. 65, střílny na náspu a symbol vojenské dominance – s. 101 a 232, ukočen baštovitým postavením, zesílení přisypáním vnitřku bašty – s. 114, strmá až kolmá – s. 123, ext. opev. nemohla ubytovat vojsko – s. 142, nebývale rozmanitý /členitý!/ – s. 175, co je předimenzování rondelů, k čemuž nejsou vojenské důvody!/, rondelové rezidence – s. 179, konvexní a konkávní tělesa – s. 183, potupná porážka – čím – s. 189, symbolická rovina dominance, obytně-reprezentativní – s. 231, zděná fortifikace je prý nefunkční – s. 222, malé torzo nálezů – s. 233, v rozích /nárožích, líniových zlomech!/?/ - s. 236, dřevěnohlinita – s. 237, vozy na terasách – s. 240). S tím souvisí občasné používání málo obvyklých či výstižných termínů.

Např. obezděný val (násep) - někdy skutečně jde o obezdívku staršího, ale z popisu většina vypadá jako sendvičová (skořepinová) hradba vymezená kamennými plentami či stěnami jiné konstrukce. Je možné volit i taras, těleso, pro takový podélný prvek v příkopu (předchůdce kleští – tenaille) mají Francouzi termín terre pleine – plný hlíny. Kasematové střílny (na koruně takové hradby) jsou spíše barbetami, spodní kasematy (dutiny) Mazance je nejprve třeba archeologicky doložit, analogie z Rei tormentarie totiž má o století míň. Po rozesutých hradbách zůstávají nejen valy, ale i nevýrazné hrázky.

Málo oblíbená je připomínka chyb po jazykové stránce. Ano, v tak obsáhlé práci být musejí, i když jejich automatický odchyt editorem nebyl (ve spěchu?) plně využit. Proto chybí dosti hlásek, občas překlep, časté anakoluty vedou až k nemnoha hrubkám, netrefí se rod (líce místo líc), problém činí složená slova stavebněhistorický, Vojensko-historický ústav a jména (Egejda, Minstrberk?, uhry, Velek koudelník).

Literatura je opravdu obsáhlá a jen někdy zbytečná (Duffy k bastionům, zastaralý Cohausen, podrobný výčet AČ - ovšem bez specifikace obsahu, stejně tak kompletní Sedláček, Hradý), naopak ze Slovenska by neměl chybět Špirko – Husiti, jiskrovci a bratříci ... 1937 a Tomášik – Památnosti gemersko-malohontské ... 1921, k Pustému hradu je sice v soupisu uvedena práce J. Beljaka (et al.), není však v textu citována. Při neskutečně šířce záběru celé práce skutečně není možno uvést kompletní literaturu a hned na počátku měl autor provést striktní výběr obsahu, od něhož by se odvíjela výběrová literatura. Přitom jeho stížnost na nedostatek pramenů není na místě. Nevyužil např. Kronese, Lechnera, studie Petrinové a Stoellera, maďarské z doby Zikmunda a Korvína (mj. Turóczy, Dubnická kronika ad.), Chaloupeckého, Wagnera, z našich Tábořský archiv, Česky psané listiny (žel v regestech) atd. Ke konkrétnímu upřesnění problematiky slezského hradu Sokolec by jistě přispěla znalost publikovaných výsledků výzkumu A. Boguszewicze na Sokolci (Corona Silesiae, 2010). Pro případ publikační realizace musí diplomant dbát na správné abecední řazení autorů (používá zažitý, leč chybný způsob svého konzultanta).

Mimořádně bohatá a kvalitní je složka obrazových příloh, především řady zaměření, 3Dmodelů, laserscanů, plánů, situací, kresebných rekonstrukcí, fotografií, fotogrammetrie a ikonografie. Právě poslední je cenná, i když se povětšinou nevztahuje k pojednávaným lokalitám. Jde o formy opevnění, s jejichž aplikací diplomant uvažuje na některých lokalitách. Přestože z „Tyrolské hradní knížky“ jsou využita hlavně vyobrazení údolních přehrad – Klausen, Talsperre. Závadou je jiné označení původu vyobrazení než má dílo v bibliografii. Zvědavý člověk se skoro detektivním způsobem přes text ke zdroji dostane, což ale orientaci a využití neusnadňuje. Také text k obrázkům je strohý až neúplný (shodně v jejich soupisu).

Chybí vysvětlení barev (konstrukcí), označení objektů, původ a datace provedení. Část je sice v textovém svazku, ale ne vše.

Kvůli jasné orientaci diplomanta na fortifikace zůstává zděná architektura v pozadí, již také proto, že ho zajímají prvky nepovšimnuté, dosud sotva zachycené či v náznacích. U některých známých jevů uvádí jinou a vesměs reálnější interpretaci (např. tzv. lunice na Pravdě), jinde existenci opevnění představuje (před Točником). To je víceméně uvedeno i v úvodu práce, který celkem dobře vymezuje fenomén hradu, jeho funkce a význam v životě středověkých elit (a bojovníků). Za množství nových informací (a interpretací) vděčí autor píli, s níž se zaobíral četnými výzkumy a osobní rekognoskací lokalit mimo Čechy. Zjištěné poznatky se pokouší zařadit do kontextu vědomostí o těchto fortifikacích a jejich vývoji a přirozeně je konfrontuje s výsledky dosavadního historického, archeologického a stavebně historického bádání a informacemi z historických plánů a grafické dokumentace. Přitom si je vědom, že stav poznání méně zřetelných a hlouběji nezkoumaných fortifikací u nás je nutno prezentovat jako prozatímní představy v rámci tendencí vývoje.

Již zmíněný posun od tématu zadání (až po naplnění jeho podstaty) je tedy naprosto zřetelný a další snaha o pojednání všeho, co souvisí s obranou a dobýváním fortifikací nejen u nás a ve střední Evropě (vč. používaných palných zbraní), zahlučuje práci i nepotřebnými fakty, znepréhledňuje jejich tok a komplikuje výběr reprezentantů. Odbočka do řádového státu německých rytířů je vzhledem ke geografickému odtržení málo produktivní a jediným spojením, kvůli kterému zasluhuje jakousi pozornost, je účast českých válečníků na obou stranách konfliktu s Polskem. Naprosto souhlasím s vedoucím práce, že předložený produkt zasluhuje publikační výstup, ale až po důkladných úpravách její struktury a opravách řady drobností v obsahu, z nichž závažnější jsou zde uvedeny. Při eventuálním vřazení pobaltských hradů bude nutno použít základní moderní práci T. Torbuse (Die Konventsburgen ... 1998).

Protože si M. Sýkora pro svou práci vytýčil úkol pojednat vedle vybraných hradů (výborně) takřka vše stran fortifikací a válečnictví pozdního středověku, nebylo možné tento olbřímí úkol dokonale naplnit (velmi dobře). Informační přínos je přesto ohromný, velký rozhled (a zájem) diplomant prokázal a odvedl obdivuhodný kus práce. Výše vznesené a dobře míněné připomínky musí brát jako náměty k úpravě pro publikaci, neboť teprve jeho prostřednictvím dosáhne zásadního cíle – zpřístupnit výsledky veřejnosti.

Práci v každém případě doporučuji k obhajobě.

Brno 8.9.2013

doc. Ing. PhDr. Miroslav Plaček